

Biyografi-Tarih Etkileşiminin Teorik Temelleri Üzerine Bir Okuma

A Reading on the Theoretical Foundations of Biography-History Interaction

Nilsen, A. (2023). *Biographical life course research: Studying the biography-history dynamic*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-44717-4>

İlknur Yeşil¹ 

Anahtar Kelimeler: Biyografik yaşam seyri, Zaman ve zamansallık, Yapı-fail dinamiği, Feminist teori, Metodolojik tartışmalar

Keywords: Biographical life course, Time and temporality, Structure-agency dynamics, Feminist theory, Methodological controversies

Yunan mitolojisinde zalim bir kral olan Kronos (Chronus) zaman hükümdarı olarak da anılmaktadır. Çocuklarını yutarak kendi tahtını korumaya çalışan bu kral geçmişin temsilcisi olarak geleceği yönlendirme niyetini taşımış ancak (kendisi de böylesine bir değişimin neticesi olarak hükümdar olmuşken) değişimin yeniden olabileceği gerçeğinden kaçamamıştır. Zamanın yıkıcı etkisi adeta kurucu bir bağlamla kendisini göstermiştir. Mitolojik bu hikâyenin -zamana yaptığı vurgu- biyografik yaşam seyri yaklaşımı ve yaşam seyri araştırmaları ile ortak bir fikre sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü biyografik yaşam seyri de geçmiş, bugün ve gelecek bağlantılarının kurulması açısından zamanın ve zamansallığın bağlantı ve esnekliğinden ciddi biçimde faydalanmaktadır. Karşımızda duran eser de böylesine bir bağlantının sosyal bilim literatüründe nasıl kurulduğunu ve uygulandığını açıklamaktadır.

Kitap yaşam seyri çalışmalarının arkasında yatan temelleri teknik ve anlaşılabilir bir sınıflandırma aracılığı ile sunan sosyolog Ann Nilsen'a aittir. Değinebileceğimiz ilk şey Norveç'teki University of Bergen'da profesör olarak görev yapan bir sosyal

¹ Sorumlu yazar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Dinar Meslek Yüksekokulu, Hukuk Bölümü, Ceza İnfaz ve Güvenlik Hizmetleri Programı, Afyonkarahisar, Türkiye. E-posta: ilknuryesil@outlook.com ORCID: 0000-0002-1878-4208

Atfı: Yeşil, İ. (2024). Biyografi-tarih etkileşiminin teorik temelleri üzerine bir okuma [A. Nilsen'in "Biographical life course research: Studying the biography-history dynamic" adlı eserinin değerlendirmesi]. *Senectus*, 2(2), 243-248. <https://doi.org/10.26650/senectus.2024.2.2.0702>

bilimcinin İskandinav literatürünün yaşam seyri çalışmalarına yapmış olduğu katkıları İngilizce literatürde tanıtmasıdır. Bu kitap aralama Batı Avrupa, Birleşik Krallık ve Amerika dışındaki sosyal bilim camiasının katkılarını bir kez daha hatırlatmaktadır.

Kitap birey ve toplum arasındaki ilişkinin kurulmasından başlayarak tarihsel biyografi düzleminde yaşam seyri literatürünün sahip olduğu teorik çerçeveyi ve köklerini okuyucuya sunmaktadır. Ardından geçmiş, şimdi ve geleceğin birbirleriyle kurdukları bağlantı, felsefenin de kulağını çınlatarak verilmekte, diğer yandan metodolojik bilgilendirmeler ile de yaşam seyri çalışmalarını ayakları üzerine oturtmayı ihmal etmemektedir. Son olarak bu çalışmanın, alanın orta yollarını ve çıkmazlarını okuyucuya aktararak hedeflediği aydınlatmayı sağladığı görülmektedir.

Yedi bölümden oluşan kitap “Life Course Studies and Biographical Research: Exploring the Individual-Society Relationship” (Yaşam Seyri Çalışmaları ve Biyografik Araştırmalar: Birey-Toplum İlişisini Keşfetmek) bölümü ile başlamaktadır. Biyografik yaşam seyri çalışmalarında Chicago sosyoloji geleneğinin önemini vurgulayan yazar, Mead vd.’nin ilk olmadığını birey toplum ilişkisinin toplumdaki koşullarca belirlendiği fikrinin sosyolojinin klasik metinlerinde de yer aldığını aktarmaktadır. Kitabın amacını biyografik yaşam seyri yaklaşımının sosyolojik araştırmalara katkısını öğrenebilmek, bu konudaki tartışmaları tarihsel ve kavramsal bir çerçeveye oturtmak ve konunun içeriğine ilişkin geniş bir bakış açısını okuyucuya sunmak olarak açıklamıştır ki bu hedefine ulaştığı görülmektedir.

Öncelikle mikro-makro ayrımına yer veren yazar ardından yapının eylemlilikle ayrılmaz şekilde bir arada bulunduğuna dikkat çekmektedir. Bu hususta feminist teorinin faillik ve yapıya ilişkin genel teorik çerçevede görmezden geldiğini ancak feminist teorinin kendi felsefesinde faillik ve yapı üzerinde önemle durduğunu aktarmıştır. Yazar bu bölümde yaşam seyri çalışmalarının temel kavramları diyebileceğimiz yapı-fail dinamiğine ilişkin okuyucuyu bilgilendirmektedir. Ancak ikiliğin teorik çerçevesine katkı veren sınırlı sayıda araştırmacının (Alwin, Barnes, Giddens vs.) görüşlerinden bahsetmiştir. Kitabın amacının biyografik yaşam seyrinin teorik arka planı olduğu düşünüldüğünde genel sosyolojinin temel konularından olan yapı-fail tartışmalarına derinlemesine yer vermemesi, bu kavramları yalnız kendi çalışması için teorik bir zemin olarak kullanmakla yetinmesi anlaşılır bir durum olarak görülebilir.

“The Origins of Biographical and Life Course Research” (Biyografik ve Yaşam Seyri Araştırmalarının Kökleri) kitabın ikinci bölümüdür. Yazar burada okuyucunun zihninde bir çerçeve oluşturmak için Mead’dan Elder’a, olabildiğince kronolojik çizgiyi takip ederek, yaşam seyri araştırmalarının gelişimine yer vermiştir. Girişin ardından gelen ilk başlıkta zamansallığı bir başlangıç noktası olarak ele alan Mead’ın süreçsel bir sosyal benliğe sahip olduğumuza ilişkin teorisi ve onun yaşam seyri araştırmalarına

ve elbette Amerikan pragmatizmine verdiği ilham anlatılmaktadır. Ardından kısa sürede bir metropole dönüşen Chicago kentinin sosyologlar için nasıl bir mutfak haline geldiğinden ve Addams'ın E.S. Gates ile kurduğu "Hull House" olarak bilinen göçmen evinin nasıl bu mutfağa açılan kapılardan biri olduğundan bahsetmiştir. Chicago Okulu araştırmacılarının adeta buluşma noktası olan bu yerde kurdukları bağlar -Blumer'in sosyal değişim çalışmalarına çığır açan bir katkı olarak değerlendirdiği- Thomas ve Znaniecki tarafından 1927'de yayımlanan ve kişisel belgelerin (mektuplar, arşiv malzemeleri, bir otobiyografi vb.) kullanıldığı "The Polish Peasant in Europe and America" (Avrupa ve Amerika'daki Polonyalı Köylü) gibi bir eserin üretilmesine olanak sağlamıştır.

Yazarın bahsettiği bir diğer araştırmacı ise C. W. Mills'tir. "The Sociological Imagination" (Sosyolojik Muhayyile) kitabında sosyolojinin birinci görevinin tarih ve biyografiyi ve toplum içinde bu ikisi arasındaki ilişkileri kavramamızı sağlayabilecek bir sosyo-mantıksal tahayyüle sahip olmak olduğunu anlatmaktadır. Bu görüş nicel ve nitel biyografik yaşam seyri araştırmalarının gelişimine büyük katkılar vermiştir. Örneğin, Glen Elder hem "Children of the Great Depression" (Büyük Buhran'ın Çocukları) çalışması hem de ortaya koyduğu yaşam seyri perspektifi ile, yazar Nilsen'in deyiimiyle, zamanının dışında hareket eden ve bunu Mills'ten aldığı bağlama duyarlı olmak esinlenmesiyle yapan önemli bir isimdir. İkinci bölümde akış içinde adı geçen araştırmacıların biyografik yaşam seyri araştırmalarının teorik temelini oluşturmadaki etkileri düşünüldüğünde yazarın isabetli seçimler yaptığı anlaşılmaktadır.

"The Revival of Biographical Research in Europe and America" (Avrupa ve Amerika'da Biyografik Araştırmaların Yeniden Canlanması) başlıklı üçüncü bölümde biyografik yaşam seyri çalışma geleneğinin yeniden sosyal bilim gündemine girmesine odaklanılmıştır. Mayıs 68 olayları pozitivist mirasın eleştirilmesine yol açmıştır. Bertaux'nun ifadesiyle "kitlese tüketim toplumunun sesli sahnesinde sosyal praksisin aniden patlak vermesi bilimciliğe ölümcül bir darbe oldu". Nilsen'a göre bu durum, biyografik araştırmanın yeniden canlandığı tarihsel bağlamın anlık bir görüntüsüdür. Söz konusu gelişmelerle Avrupa'da geleneksel yaşam seyri araştırmaları nitel metodoloji baskın biçimde yapılmaya başlanmıştır. Fransa'da Bertaux'lar ekonomik sisteme ilişkin çalışmalarında fırıncılarla yaptıkları mülakatlar ile Avrupa'da neredeyse unutulmuş bir araştırma geleneğini 1970'lerde yeniden canlandırmışlardır. Almanya'da ilk yaşam öyküsü çalışmaları 1980'lerde gerçekleştirilmiştir ve Alman Okulu'nda yapılan nitel araştırmaların hem Chicago geleneğinin hem Weber'in 'verstehen' kavramının hem de Schütz'ün fenomenolojisinin sağladığı düşünsel zenginlik ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Yine Sarte'dan etkilenen Ferrirotti ilk yaşam öyküsü araştırmalarını İtalya'da 1950'lerde gerçekleştirmiştir. Yazar'a göre uzun bir sözlü tarih geleneğine sahip olan ve ortak dilleri olduğu için Chicago geleneğinin orijinal kaynaklarına kolayca erişebilmiş olan Birleşik Krallık ise biyografik araştırma

geleneginin en çok önem kazandığı Avrupa ülkesidir. Biyografik yaşam seyri geleneginin tarihini ve Chicago'daki köklerini anlatan en eski Avrupa kitabı da “Documents of Life” adıyla İngiliz sosyolog Plummer tarafından kaleme alınmıştır. İskandinavya’da ve özellikle Norveç’te yaşam seyri araştırmaları kadın çalışmaları aracılığıyla zemin kazanmıştır. Feminist siyaset bilimci H. Hernes’in editörlüğünü yaptığı ‘kadınların yaşam koşulları ve yaşam seyirleri’ başlıklı kitap serisinde yer alan 17 kitaptan biri yaşam seyri perspektifine odaklanmaktadır. İsveç’te yaşam seyri perspektifi özellikle demografik çalışmalarda nicel yaklaşımlarda kullanılmıştır. Finlandiya’da uzun bir sözlü tarih geleneği olsa da ancak 1980’lerden sonra -resmî belgeler, günlükler ve mektuplar gibi kaynaklarla biyografik görüşmelerden yararlanılmaya başlanmasıyla önem kazanmıştır. Yine İskandinav yazarımız Nilsen’in 1992’de yayımladığı doktora tezi yaşam seyri yaklaşımında nicel ve nitel yöntemin aynı çalışmada kullanılmasının erken bir örneği olmuştur. Amerika’da yeniden canlanma döneminde ise Elder, Ryder, T. Hareven gibi isimler yer almaktadır. Ryder kuşak çalışmaları ile öne çıkmıştır. Sosyal tarihçi Hareven ise kendi deyimiyle “değişen tarihsel koşullar altında bireyleri ve kolektif bir birim olarak aile arasındaki etkileşimi anlamının yollarını” yaşam seyri üzerinden aramaya çalışmıştır. Yazarın üçüncü bölümde yapmak istediği şeyin yeniden canlanmaya katkı veren isimlere yer vermek olduğu anlaşılmaktadır. Okuyucuya bu konu hakkında daha geniş bir bakış açısı kazandırdığı söylenebilir.

“Time and Temporality in Biographical Life Course Research” (Biyografik Yaşam Seyri Araştırmalarında Zaman ve Zamansallık) kitabın dördüncü bölümüdür. Burada yaşam seyri perspektifinin temelinde yer alan zaman ve zamansal süreçlerin, okuyucu tarafından idrak edilmesinin sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu bölümde Mead’ın bireyi ve bilgiyi sosyal ortamında ele alan pragmatist felsefe üzerine inşa ettiği kuramındaki zaman ve zamansala olan vurgusu yer almaktadır. Yazar hem Mead hem Bergson’da bilincin zamansal ve süreçsel olduğunu, geleceği nasıl tasavvur ettiğimizin şimdiki zamanın içinde ne yaptığımızca belirlendiğini aktarmaktadır. Bu bağlamda biyografik anlatıların her zaman bir kişinin geçmişini ve bu bakış açısından görüldüğü şekliyle geleceğini içerdiğini belirtmektedir. Öyleyse yaşam seyri yaklaşımının kişisel şimdiki tarihsel ve mekânsal bir bağlamda ele aldığı, kişisel olarak şu an yapılan yorumların aslında bireylerin ve içinde yaşadığı toplumun hem geçmişteki hem de şimdiki zamanda olan koşulların özelliklerini taşıyacağı vurgulanmaktadır. Yazar bu noktada “geçmişteki olaylar ve deneyimler ile geleceğe yönelik beklentiler hakkında günümüzde anlatılan ve yorumlanan bir hikâye” olduğunu söyleyerek kendi biyografi tanımını vermeyi de ihmal etmemektedir. Ayrıca yazar zaman ve zamansallığa ilişkin Jurczyk’in, Davies’in toplumda baskın bir zaman biçimi olarak eril zaman kavramından esinlenerek, kadınların zamanının özel bir inşası olarak ortaya attığı kadınsı zaman kavramına da değinmiştir.

“The Future as a Topic in Biographical Life Course Approaches” (Biyografik Yaşam Seyri Yaklaşımlarında Bir Konu Olarak Gelecek) başlıklı beşinci bölümün amacı bugün ve ilerleyen dönemlerde de önem kazanması beklenen iklim değişikliği, kredi krizleri, GDO, nükleer enerji gibi konularda biyografik yaklaşımın nasıl kullanılabileceğine ilişkin bir iç görüş kazandırmak olmuştur. Yazar dördüncü bölümle de bağlantılı şekilde Milenyum öncesinde bireyciliğin çok fazla vurgulanmasından ve yapının göz ardı edilmesinden dolayı geleceğin belirsizliklere gebe olarak algılandığını düşünmektedir. Bireyi öne çıkaran neoliberal politikalar ya da sınırsız bir esneklik ve çoğulluk vadeden postmodernitenin yapısal düzeyi göz ardı etmeyi desteklediğine dikkat çekmiştir. Nilsen biyografi-tarih dinamiğinin ele alınan tartışmaların bir parçası olmadığı durumda insanların yaşamlarındaki belirsizliklerin artacağını ve geleceğe bakış açılarının da bu şekilde olacağını belirtmektedir. Yazar beşinci bölümde özellikle kendi yaptığı çalışmalardan bahsederek günümüz konularının yaşam seyri perspektifi ile nasıl incelenip analiz edilebileceğini birinci ağızdan okuyucuya anlatmaktadır.

“Methodological and Other Controversies” (Metodolojik ve Diğer Tartışmalar) kitabın altıncı bölümüdür. Yazar, metne yaşam seyri ve biyografi araştırmalarında yer alan çeşitli metodolojik tartışmalara değinerek başlamıştır. Bunlardan ilki nitel-nicel ayrımıdır ki teknolojik birtakım sistemler ve epistemolojik tartışmalar içinde bu araştırma yöntemleri dallanıp budaklanmıştır. Yazar hermenötik yaklaşıma, fenomenolojiye, dil ve anlatı tartışmalarına ve Foucault, Derrida ve Lévi-Strauss’un yapısal dilbilimini eleştirirken, dil teorisine ve zamanla sosyal teoride temellerini atmış oldukları post-yapısalcılığa, Barthes’ın göstergebilimine, Lyotard’ın ‘büyük anlatı’ eleştirilerine yer vererek sosyal ve beşerî bilimlerin temelinde biyografik araştırmalara yönelik farklı yaklaşımlar arasındaki buluşma imkânları için felsefeye, antropolojiye, tarihe ve elbette sosyolojiye göz kırpmaktadır. Beck ve Giddens’in ‘bireyselleşme tezi’ ve ‘geç modernite’ gibi dönemsel terimlerinin tarih tartışmalarında yaşam seyirlerinin standartlaştırılması üzerine vurgu yapan yazılarının, biyografik araştırmalarda olduğu kadar genel sosyolojide de etkili olduğuna yaptığı vurgu ile yazar bölümü tamamlamıştır.

Son bölüm olan “Reflections” (Yansımalar) Abbott’un sözleriyle başlamaktadır: “Sosyal dünya bir olaylar dünyasıdır ve hem sosyal grupların hem de tek tek kişilerin yaşamları bu olaylar denizinde karmaşık yörüngeler halinde seyreder.” Yazar bu bölümde biyografik yaşam seyri araştırmalarında karma yöntem kullanmanın imkânlarını zorlukları ve potansiyelleri ekseninde tartıştığı bir metin kaleme almıştır. Ayrıca biyografik yaşam seyri araştırmalarındaki genellenebilirlik, güvenilirlik gibi nitelik sorunlarına değinmiştir. Yazar son yansımalar olarak yazdığı başlık altında kendisine büyük ilham veren Mills’i anarak, kitabının genel bir değerlendirmesini yaparak ve biyografik yaşam seyri çalışmalarının bugüne ve geleceğe dair açabileceği yollara değinerek bitirmektedir.

Profesör Nilsen eserinde karmaşık değil anlaşılır ve akıcı bir dil kullanmıştır. Yazar değindiği teorilerin okuyucuların dimağlarında yer bulması için yaşam seyri bağlamında, yapılan örnek araştırmaları metninde yer vermesi aracılığı ile, somut dünyadaki karşılıklarına da değinmiştir. Yazarın kaynak olarak çok zengin bir yelpazeden faydalandığı görülmektedir. Özellikle fikirlerinden bahsettiği bilim insanlarının temel kitaplarına yer vermiş olması iyi bir okuyucu ve araştırmacı olduğunu göstermektedir. Ayrıca kurduğu bağlantılar yazar Nilsen'in tarihi ve bağlamı birleştirebildiğinin birer göstergesidir. Örneğin, Elder'ın çalışmalarının Mills'in sosyolojik tahayyülünden büyük ilhamlar taşıyor olması ilişkisini okuyucuya veriyor olması bunun en güzel örneklerindendir ki Elder temel eserlerinde aldığı bu ilhamdan ayrıntılı olarak bahsetmemektedir.

Sonuç olarak bu kitabı okuyucu dostu olarak nitelendirmek hiç de yanlış olmayacaktır. Çünkü yazar hem birinci bölümün son kısmında kitabın içeriği ve bölümlerde işlenen konular hakkında okuyucuyu bilgilendirmiş hem de her bölümün sonunda bölüm özeti yazmıştır. Ayrıca yaptığı başlıklandırmalar ve bölüm giriş metinleri de okuyucuya sunacağı çerçeveyi önceden haber vermektedir. Küçük bir ayrıntı olsa da değinilmesi gereken bir başka şey yazarın bölüm başlarında verdiği, alanın tanınmış kişilerinden aktarılan birkaç cümleden oluşan epigraflardır. Hem özel olarak ait olduğu bölümü hem de kitabın ruhunu anlatabilecek düzeyde oldukları için yazarın iyi seçimler yaptığı ve yetenekli bir okuyucu olduğunu bir kez daha gösterdiğini de söylemeden geçmemek gerekir.